

Нагалия ТАРАСЮК,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

Алла ШИКУН,
асистент кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

КОГНІТИВНІ ТА МЕТАКОГНІТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЧИТАННІ В МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-БУДІВЕЛЬНИКІВ

Статтю присвячено виокремленню деяких когнітивних та метакогнітивних стратегій із метою формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх інженерів-будівельників у читанні. Представлено дефініції, а також обґрунтовано доцільність їх вибору для формування означеної компетентності. Досліджено активізацію аналітичної та синтетичної діяльності у вивченні англійської мови. Проаналізовано фактори, що впливають на розвиток критичного мислення та вікові характеристики студентів.

Ключові слова: лексико-граматична компетентність, когнітивна стратегія, метакогнітивна стратегія, рефлексивність, аналітико-синтетична діяльність.

Статья посвящена выделению некоторых когнитивных и метакогнитивных стратегий с целью формирования англоязычной лексико-грамматической компетентности будущих инженеров-строителей в чтении. Представлены дефиниции, а также обоснована целесообразность их выбора для формирования обозначенной компетентности. Проанализированы факторы, влияющие на развитие критического мышления и возрастные характеристики студентов.

Ключевые слова: лексико-грамматическая компетентность, когнитивная стратегия, метакогнитивная стратегия, рефлексивность, аналитико-синтетическая деятельность.

The article is devoted to the separation of some cognitive and objective cognitive strategies in order to form the English lexical-grammatical competence of future civil engineers in reading. The article reveals the theoretical positions regarding the content of cognitive and metacognitive strategies.

The expediency of their choice for the formation of English lexical-grammatical competence of future engineers-builders in the reading has been substantiated. The activation of analytical and synthetic activities in the study of English is investigated. The factors influencing the development of critical thinking and age characteristics of students are analyzed. The stimulation of active cognitive activity of students and their reflexivity is explored. The overview of psychological research on the topic is performed.

The dominant cognitive and metacognitive strategies for the formation of English lexical-grammatical competence of future engineers-builders in reading are presented. It is explored that metacognitive strategies contribute to the achievement of personal understanding of educational activities. The most relevant metacognitive strategies in the course of formation of English lexical-grammatical competence of future engineers-builders in reading are analyzed.

The samples of reflective-analytical tasks using the metacognitive strategies of identification and naming the problem, evaluation and self-evaluation are represented. Their theoretical background is highlighted. The stimulation of analytical-synthetic activity in the regulation of educational process using the cognitive strategies in reception (strategy of drawing the conclusion and remembering) and the strategy of visual images' usage is highlighted. The emphasis is made on the activation of analytical-synthetic activity using cognitive strategies and on the control of such activity using metacognitive ones. The overall intensification of the English language lexico-grammatical competence in reading for future civil engineers with cognitive and metacognitive strategies is revealed.

Key words: lexical-grammatical competence, cognitive strategy, metacognitive strategy, reflexivity, analytical-synthetic activity.

Постановка проблеми. Для більшості студентів будівельних спеціальностей, як і студентів будь-яких інших інженерних галузей, характерні високі показники розвитку технічного і критичного мислення [2, с. 90]. Функціональним механізмом технічного мислення є аналітико-синтетична діяльність кори головного мозку [5]. Ця ж діяльність відіграє важливу роль при розвитку критичного мислення, оскільки останнє являє собою аналіз та оцінку дійсності з метою виведення власного висновку [6, с. 115] і відповідно оволодіння складними інтелектуальними операціями аналізу та синтезу [2, с. 90]. Постійна активізація аналітико-синтетичної діяльності при вивченні англійської мови за професійним спрямуванням із використанням когнітивних та метакогнітивних стратегій може інтенсифікувати процес формування англомовної лексико-граматичної компетентності у читанні в майбутніх інженерів-будівельників.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Як свідчать психологічні дослідження Л. Г. Русалкіної, віковими особливостями студентів (18–20 років) є найвища активність пам'яті і мислення, спрямованого на розв'язання розумових задач, системне розуміння суті та сенсу власних дій [7, с. 27]. Відповідно процес самоспостереження та самооцінки досягає апогею свого розвитку саме в цей період свідомої координатії. Отже, на цьому етапі особливу увагу слід приділити розвитку стратегій, насамперед метакогнітивних та когнітивних, які сприяють ефективності процесу навчання через стимулювання активної пізнавальної діяльності студентів, їх рефлексивності.

Метакогнітивні стратегії визначаються вченими по-різному: 1) стратегії управлінського типу, спрямовані на самостійний контроль освітнього процесу тими, хто навчається [8; 14; 17]; 2) основа когнітивних стратегій і контрольні механізми навчальної діяльності [9]. Когнітивні стратегії розглядаються як методи реагування на специфічні освітні проблеми [8] із метою стимулювання аналітико-синтетичної діяльності студентів.

Мета статті – розглянути домінантні когнітивні та метакогнітивні стратегії для формування англомовної лексико-граматичної компетентності майбутніх інженерів-будівельників у читанні.

Зважаючи на мету, основними нашими **завданнями** є: представити дефініції когнітивних та метакогнітивних стратегій у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній літературі; ґрунтувати вибір окремих когнітивних та метакогнітивних стратегій для формування англомовної лексико-граматичної компетентності в майбутніх інженерів-будівельників у читанні.

Виклад основного матеріалу. Слідом за науковцями, які досліджували особливості метакогнітивних стратегій [9; 14], ми визначаємо їх як засоби самопізнання, які контролюють аналітико-синтетичну діяльність майбутніх інженерів-будівельників і сприяють розвитку технічного та критичного мислення у зв'язку з активізацією мисленневих процесів у логічному розумінні та усвідомленні власної навчальної діяльності при виконанні вправ [2, с. 90]. Залучення даних стратегій є необхідним також згідно з теорією конструктивізму, за якою ми навчаємося найкраще тоді, коли створюємо власне розуміння навчальної діяльності [16]. Саме метакогнітивні стратегії сприяють досягненню свого розуміння навчальної діяльності. Розуміння здійснюється завдяки об'єктивній

самооцінці особистого прогресу шляхом виконання рефлексивно-аналітичних вправ із залученням метакогнітивних стратегій ідентифікації і найменування проблеми, самооцінки після кожного змістового модуля [3]. Необхідність залучення метакогнітивних стратегій підтверджується тим, що навчання – це метакогнітивний процес як за теорією конструктивізму [10], так і за теорією варіативності, за якою визначається доцільність застосування метакогнітивних стратегій у зв'язку з тим, що індивіди розглядають однаковий предмет по-різному [12, с. 205–206], та теорією досвідного навчання, за якою студент має відображати власний досвід [11].

У межах нашого наукового дослідження розглянемо найбільш актуальні метакогнітивні стратегії при формуванні англомовної лексико-граматичної компетентності у читанні у майбутніх інженерів-будівельників у зв'язку з необхідністю акцентування уваги студентів на аналізі та оцінці результатів власного навчання.

Проаналізувавши сучасні дослідження [14], актуальними для майбутніх інженерів-будівельників вважаємо такі метакогнітивні стратегії: усвідомлення мети навчання, планування виконання завдання чи досягнення поставлених цілей; визначення проблеми, яка заважає виконати завдання і пошук шляхів її подолання; самоконтроль; заміна за необхідності навчальних стратегій; перевірка правильності отриманого результату; самооцінка результатів; аналіз причин невдач чи недостатнього рівня виконання завдання; співвіднесення нової інформації з раніше вивченою (яка передбачає інтеграцію нових ідей з уже відомими).

Зазначимо, що метакогнітивні стратегії тісно пов'язані між собою. З урахуванням результатів досліджень Н. В. Мошинської [3] наведемо приклади метакогнітивних стратегій моніторингу власної навчальної діяльності та самоконтролю її результатів, співвіднесення нової інформації з раніше вивченою, ідентифікації проблем та визначення шляхів їх подолання.

На певному етапі варто запропонувати студентам заповнити таблицю самоаналізу власних навчальних досягнень (what I know / what I have learnt), щоб закріпити попередні знання [2, с. 91]. Після вивчення теми необхідно заохочувати студента до аналізу та об'єктивної самооцінки власного прогресу і визначення оптимальних шляхів його покращення.

Отже, виконання рефлексивно-аналітичних вправ із залученням метакогнітивних стратегій ідентифікації і найменування проблеми, оцінки і самооцінки допомагає здійсненню контролю над виконанням аналітико-синтетичної діяльності студентів будівельних спеціальностей і відповідно регулювання навчального процесу. Однак не лише контроль, а й стимулювання аналітико-синтетичної діяльності сприяють ефективному регулюванню навчального процесу. Як зазначає Л. М. Павлюк, в юнацькому віці спостерігаються зміни в структурі мисленневих процесів, оскільки важливо не те, які завдання вирішує людина, а яким чином вона це робить [4, с. 416].

Розглянемо когнітивні стратегії, які полягають у безпосередній конкретній роботі з навчальним матеріалом [15; 13] та пов'язані із завданнями на запам'ятовування, рецепцію, продукцію [1]. Поділяючи думку І. П. Задорожної, вважаємо, що стратегія в рецепції полягає в аналізі матеріалу [1]. Крізь призму нашого наукового дослідження стратегія в рецепції виявляється в аналізі інформації в загальній характеристиці

з метою прогнозування можливих причинно-наслідкових зв'язків та висновків і називається когнітивною стратегією логічного умовиводу [14, с. 47]. Також необхідно враховувати когнітивні стратегії індуктивного умовиводу з метою стимулювання пізнавальної діяльності студентів.

Варто відзначити важливість для англomовної лексико-граматичної компетентності у читанні такої когнітивної стратегії запам'ятовування, як використання візуальних образів [14, с. 46]. Означена стратегія проявляється в унаочненні, а запам'ятовування – у створенні ментальних зв'язків. Водночас унаочнення полягає у використанні спеціально розроблених інженерами-будівельниками візуальних зображень до змісту приміток, а також у створенні студентами певних графічних зображень.

Висновки. Отже, використання когнітивних стратегій допомагає стимулювати аналітико-синтетичну діяльність студентів, а метакогнітивних – здійснювати контроль над її виконанням. Удосконалення організації навчального процесу необхідно здійснювати шляхом залучення студентів до використання метакогнітивних (усвідомлення мети навчання, планування виконання завдання чи досягнення поставлених цілей; пошук шляхів подолання проблеми, яка заважає виконати завдання; самоконтроль; заміна за необхідності навчальних стратегій; перевірка правильності отриманого результату; самооцінка результатів; аналіз причин невдач чи недостатнього рівня виконання завдання; співвіднесення нової інформації з раніше вивченою; ідентифікації і найменування проблеми, оцінки і самооцінки) стратегій. Стимулювання аналітико-синтетичної діяльності відбувається із залученням когнітивних стратегій у рецепції (стратегії логічного умовиводу та запам'ятовування), а також стратегії використання візуальних образів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Задорожна І. П. Структура та зміст навчально-стратегічної компетентності майбутніх учителів англійської мови / І. П. Задорожна // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. – Харків, 2013. – Вип. 22. – С. 125–133.
2. Кузло Н. М. Англomовна лінгвістична компетенція в межах комунікативно-когнітивного підходу / Н. М. Кузло // Теоретичні питання освіти, культури та виховання. – Київ : КНЛУ, 2015. – № 51. – С. 89–92.
3. Мощинська Н. В. Комунікативно-когнітивний підход к процессу обучения иностранных аспирантов русскому языку как иностранному [Електронний ресурс] / Н. В. Мощинська. URL: iling-ran.ru/library/sborniki/for_lang/2009_17.pdf (дата звернення: 10.04.2019).

4. Павлюк Л. М. Ціннісно-орієнтаційний портрет сучасного старшокласника / Л. М. Павлюк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2013. – № 1. – С. 412–418.

5. Петрушенко О. О. Комунікативно-когнітивний підхід до формування культури англomовного професійного спілкування студентів економічних спеціальностей [Електронний ресурс] / О. О. Петрушенко, І. С. Делик. URL: sworld.education/konfer32/189.pdf (дата звернення: 05.04.2019).

6. Романова С. М. Розвиток критичного мислення особистості як проблема сучасної освіти / С. М. Романова // Вісник Національного авіаційного університету. – 2009. – № 2. – С. 113–118. – (Серія «Педагогіка і психологія»).

7. Русалкіна Л. Г. Урахування психологічних і вікових особливостей студентів медичних ВНЗ у процесі навчання англomовного спілкування / Л. Г. Русалкіна // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2015. – № 9 (40). – С. 26–28.

8. Самкова М. А. Коммуникативные и когнитивные стратегии в рамках ученого дискурса [Электронный ресурс] / М. А. Самкова. URL: <http://sworld.com.ua> (дата звернення: 12.04.2019).

9. Федорончук Н. М. Аналіз стратегій навчання в американській психології / Н. М. Федорончук // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницький, 2011. – № 3. – С. 240–242.

10. Duffy T. M. Constructivism and The Technology of instruction: A Conversation / T. M. Duffy, D. H. Jonassen. – New Jersey : Lawrence Erlbaum Assoc. Inc, 1992. – 221 p.

11. Kolb D. A. Experiential learning: Experience as the source of learning and development [Електронний ресурс] / D. A. Kolb. URL: <http://academic.regis.edu/ed205/kolb.pdf> (дата звернення: 09.04.2019).

12. Lo M. L. Variation theory and the improvement of teaching and learning / M. L. Lo. – Goteborg : Goteborgs universitat, 2012. – 238 p.

13. Mickulecky B. S. Teaching reading skills / B. S. Mickulecky. – Rhode Island : Addison-Wesley publishing house, 1990. – 163 p.

14. O'Malley J. M. Learning strategies in second language acquisition / J. Michael O'Malley, A. Uhl Chamot. – Cambridge : Cambridge University Press, 2002. – 253 p.

15. Oxford R. L. Language learning strategies / R. L. Oxford. – Boston : Heinle and Heinle Publishers, 1990. – 342 p.

16. Pritchard A. Ways of learning / A. Pritchard. – Abingdon : Routledge group, 2008. – 135 p.

17. Thompson I. Can strategy instruction improve listening comprehension / I. Thomson // Foreign Language Annals. – 1996. – Vol. 29. – Issue 3. – P. 301–326.

Дата надходження до редакції: 15.04.2019 р.